

TRESTNÍ PRÁVO
hmotné
v evropském prostředí

obecná část
PŘEDNÁŠKA I.

Prof. JUDr. V. Kratochvíl

Prameny: viz program přednášek

pár aforismů o trestním právu ...

**„NEJVĚTŠÍM LÁKADLEM KE ŠPATNÝM
SKUTKŮM JE NADĚJE NA
BEZTRESTNOST“**

(Marcus Tullius Cicero, 106 - 43 p. K.)

**„KDO ZLO NETRESTÁ, DOVOLUJE, ABY
BYLO PÁCHÁNO DÁL“**

(Leonardo da Vinci, 1452 - 1519)

Trestní odpovědnost

druh právní odpovědnosti spočívající v sankční, nebo jiné kvalifikované reakci státu na spáchaný trestný čin, provinění, zaměřené na pachatele, který je povinen se jí podrobit, a to i za použití donucení:

- „jiné druhy“ právní odpovědnosti: občanskoprávní, správně právní ...
- „sankční“ reakce státu: uložení a výkon trestu, trestního opatření, opatření za spáchaný trestný čin, provinění...
- „jiná kvalifikovaná reakce“ státu: upuštění od potrestání ...
- „pachatel“ – fyzická osoba (FO) nebo právnická osoba (PO)

1. Pojem, struktura a druhy trestního práva hmotného (TPH)

– Pojem TPH:

- TPH je odvětví právního řádu, jehož normy upravují předpoklady trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob a ukládání trestů, ochranných opatření a opatření za spáchané trestné činy dospělých a provinění mladistvých, a za trestné činy právnických osob, čímž chrání práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, zájmy společnosti, ústavní zřízení ČR, ...

– Struktura TPH:

- **Základy trestní** odpovědnosti (vina; „**váhy**“) = (TČ, nedostatek trestnosti činu ...)
- **Právní následky** (základů) trestní odpovědnosti (trestní sankce; „**meč**“) = (tresty, ochranná opatření, opatření)
- **Obecná** část = „vytknutí před závorku“ společných pojmů (trestný čin /TČ/, zavinění, nepřičetnost, věk...)
- **Zvláštní** část = „závorka(y)“ neboli **skutkové podstaty TČ** obsahující vedle obecných znaků i znaky zvláštní /typové/ (úmysl, nebo nedbalost, úřední osoba, voják ...), § 140: „Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán OS na 10-18 let.“

– Druhy TPH:

- TPH **vnitrostátní** existuje ve **dvou** základních formách:

1) TPH **fyzických osob: individuální TPH**

– TPH **dospělých** (věk 18 - ...+)

- zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (TrZ) ve znění pozdějších předpisů

– TPH **mladistvých** (věk 15 – 18)

- zák. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (ZSM), ve znění pozdějších předpisů

Důvody tohoto dělení TPH:

čl. 32 Listiny: „Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena“

2) TPH **právnických osob: kolektivní TPH**

zák. č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (TOPOZ)

■ 2. Funkce trestního práva hmotného individuálního a kolektivního

- F. **ochranná**: TPH jako „ultima ratio“ , zásada subsidiarity trestní represe § 12/2 TrZ, TPH chrání své objekty až jako prostředek „poslední instance“, tzn. jen před trestnými činy a proviněními; např. majetek: krádež hodinek za 3 000,- Kč je jen přestupek, ... za 8 000,- Kč trestný čin/provinění, TPH není univerzální prostředek ochrany; proti méně závažným útokům chrání jiná právní odvětví, tj. ObčP, ObchP, SprPrTrestní, FinPr, RoP aj.;
- F. **preventivní**: individuální (IP) a generální prevence (GP), IP je prostředkem GP, nikoli naopak, to by se jednalo o *exemplární trest*, jenž je *v rozporu* s § 39 TrZ, § 14 TOPOZ (zásada adekvátnosti trestu);
- F. **represivní**: individuální represe (IR), zabraňuje pachateli v další trestné činnosti, působí také individuálně preventivně, „*generální represe*“ je z podstaty věci v moderním TPH *vyloučena* ...; s represí je spojena újma trestem (§ 38/2 TrZ citelnost trestu) ...
- F. **regulativní**: zákonné vymezení předpokladů trestní odpovědnosti a ukládání trestů, ochranných opatření a opatření; *není zločinu ani trestu bez zákona* ... § 12/1 TrZ , definice trestného činu § 13/1 TrZ, katalog trestů pro dospělé § 52 TrZ, katalog ochranných opatření pro dospělé § 98 TrZ; definice provinění mladistvého § 6 , katalog opatření pro mladistvé § 10 ZSM; § 7, 8, 15 TOPOZ

- **3. Základní zásady trestního práva hmotného (přehled z hlediska viny a trestu) podrobně viz přednáška č. II**
 - **z. OBECNÉ (vlastní celému právnímu řádu)**
 - **Z. demokratismu** – ochrana menšin vůči většině a ochrana většiny vůči menšině (pachatelů)
 - **Z. humanismu** – humanismus vůči poškozeným a vůči pachateli...
 - **Z. vyrovnanosti zájmů individua a celku** – zájmy jednotlivce stojí *před* zájmy celku; zájmy celku nestojí nad zájmy jednotlivce ...
 - **Z. zákonnosti** – čl. 39 Listiny, § 12/1, § 13/1 TrZ, § 7 TOPOZ
 - **Z. přiměřenosti** – např. přiměřenosti trestů § 38, § 39 TrZ, § 14 TOPOZ
 - **z. ZVLÁŠTNÍ a SPECIFICKÉ (vlastní jen několika nebo jen některému odvětví práva, tj. i TPH)**
 - **Z. ekonomie** – TPH – *ultima ratio*, **z. subsidiarity trestní represe** x „hypertrofie“ a „atrofie“ trestní represe ... trestněprávní alternativy ...
 - **Z. žádný TČ bez zákonného trestu** neodvratnost trestu, trestní odpovědnosti, včetně kvalifikované TP reakce na spáchaný TC ...
 - **Z. žádný trest bez TČ** justiční omyly a justiční vraždy ...
 - **Z. formálně-materiálního pojetí TČ** z hlediska viny, ve skutkové podstatě vyjádřená typová materiální stránka TC jako míra posuzování konkrétního deliktu a jeho společenské škodlivosti; § 12/1, § 13/1, § 12/2 TrZ; § 187 TrZ = „čerstvý“ 15 letý pachatel a těsně před dovršením 15 let poškozená ...

- **4. Základní instituty trestního práva hmotného (přehled z hlediska viny a trestu) podrobně viz další přednášky**
 - **Instituty TPH** = prostředky, instrumenty upravené normami TPH, jimiž TPH s oporou o své základní **zásady** naplňuje své **funkce** ...
 - **Základy trestní odpovědnosti (vina ...)**
 - Čin soudně trestný (ČST) - trestný čin (přečin, zločin) a provinění, úmysl, nedbalost, omyl, pachatel, (ne)příčetnost ...
 - Formy ČST – pokračující, hromadné, trvajících, úmyslné, nedbalostní...
 - Vývojová stadia – příprava, pokus, dokonání...
 - Trestná součinnost – spolupachatelství, účastenství ...
 - Mnohost TČ – souběh (konkurence), zpětnost (recidiva) ...
 - Nedostatek Protiprávnosti a Trestnosti činu – vyloučená P a T (krajní nouze ...), zaniklá P a T (účinná lítost ...) ...
 - **Právní následky základů trestní odpovědnosti (trestní sankce ...)**
 - Trestní sankce – tresty, ochranná opatření (pro dospělé), opatření (pro mladistvé), tresty a ochranná opatření (pro právnické osoby)
 - Tresty – pojem a systém (§ 52 TrZ), ukládání, trestání forem ČST (úhrnný, souhrnný, společný trest) ...
 - Ochranná opatření – pojem a systém (§ 98 TrZ), ukládání ...
 - ***Rozdíly mezi tresty a ochrannými opatřeními ...***
 - Opatření ukládaná *mladistvým* – výchovná, ochranná, trestní
 - Tresty a ochranná opatření ukládaná *právníckým osobám*

■ 5. Místo trestního práva hmotného v právním řádu ČR

- z ochranné funkce (TPH jako „ultima ratio“) vyplývá jeho místo na konci „pelotonu“ (právního řádu) , v němž jinak více méně svorně „šlapou“ ostatní – mimotrestní právní odvětví, v čele s ústavním právem, nositelem **žlutého** trikotu ...
- TPH jako „poslední“ neplní funkci pouze „doprovodného a sběrného vozidla“, nýbrž řeší případy, na které svými nástroji nestačí mimotrestní právní odvětví; viz příklad s krádeží hodinek ... TPH x SprPTrestní ...
- tím je dán i vztah TPH např. k ústavnímu, rodinnému, občanskému, obchodnímu, finančnímu, správnímu právu ...
- specifická je vazba TPH k trestnímu právu **procesnímu (TPP)** , které naopak ruku v ruce s TPH řeší ony případy, na něž „nestačí s dechem“ ostatní mimotrestní odvětví práva...
- TPH + **TPP** jsou svým způsobem „spojité nádoby“, jedno bez druhého by nemohlo efektivně fungovat, stejně jako nemůže fungovat „spotřebič“ (TPH) bez „návodu na použití“ (TPP) ...
- výše uvedená charakteristika je zjednodušená nadsázka, ve skutečnosti jsou věci podstatně složitější ...

- **6. Trestní právo hmotné a související neprávnické obory**
 - **TPH + kriminologie** – nauka o trestných činech (kriminalitě) ..., tj. kdo a proč ji páchá, jaká je její povaha a četnost, jak ji kontrolovat ...
 - bez kriminologie by bylo TPH „bezzubé“, neboť by nevědělo proti čemu vlastně působit ...
 - **TPH + penologie** nauka o trestech ..., tj. o jejich výkonu a účincích na pachatele ...
 - bez penologie by bylo TPH rovněž „bezzubé“, neboť by nevědělo jakými sankcemi na kriminalitu působit ...
 - **TPH + kriminalistika** - nauka o stopách a jiných důkazech a o metodách úspěšného odhalování zločinu ...
 - bez kriminalistiky by bylo TPH rovněž „bezzubé“ v tom smyslu, že by bez ní navíc i TPP poněkud „bezbranné“ nevědělo, jak na kriminalitu „vyzrát“ ...

■ 7. TPH a trestní právo procesní (TPP) mládeže (mladistvých a „TPH a TPP“ děti trestně neodpovědných)

- **Mládež:** děti (do 15) + mladiství (od 15 do 18) + dospělí (nad 18)
- **Základ trestní odpovědnosti mladistvého:** provinění § 6 ZSM
- **Právní následky základů trestní odpovědnosti mladistvého:** opatření: výchovná (např. probační program), ochranná (např. ochranná výchova), trestní (např. odnětí svobody)
- **Trestní řízení proti mladistvým:** zvláštní způsob řízení vedeného před soudem pro mládež podle trestního řádu a ZSM ...
- **Netrestní řízení proti dětem:** vedené soudem pro mládež podle ZSM, občanského soudního řádu a zák. o sociálně-právní ochraně dětí
- **Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (č. 218/2003 Sb.) a zásady, o něž se opírá:**
 - Z. formálně-materiálního pojetí provinění
 - Z. zákonnosti sankcí za provinění
 - Z. restorace (restorativní justice, tj. obnovovací ...)
 - Z. reintegrace dítěte a mladistvého
 - Z. prevence protiprávních činů (provinění a činů jinak trestných dětí)
 - Z. ultima ratio trestních opatření
 - Z. adekvátnosti ukládaných opatření
 - Z. řízení ve věcech mladistvých a dětí

■ 8. Vnitrostátní prameny trestního práva hmotného a jejich výklad

– **zákonné** prameny

- TPH je právo výlučně zákonné, obsažené může být jen v zákonech; TrZ, ZSM, TOPOZ; popř. v ú. z.

– **podzákonné** prameny

- TPH obsažené v podzákonných pramenech, např. v nař. vl., není v souladu s Listinou ... (čl. 39)

– **nálezy Ústavního soudu (ÚS)**

- pramenem TPH jsou pouze nálezy **pléna** ÚS, nikoli nálezy senátů, které se týkají konkrétní věci ...

– **výklad TrZ:**

- zjišťování obsahu právních norem obsažených v TrZ, ZSM, TOPOZ (Znát zákony neznamena znát jejich slova, ale pochopit jejich význam a působení); druhy výkladu: např. *soudní, vědecký, gramatický, systematický, logický, doslovný ...*atd.

– **aplikace TrZ:**

- **přímé** použití ustanovení TrZ, ZSM, TOPOZ na konkrétní případ, který je tomuto ustanovení subsumován (podřazen);
- **nepřímé** – *analogické* – použití TrZ etc. na konkrétní případ je vyloučeno, pokud jde **k tíži** pachatele; viz z. zákazu analogie k tíži pachatele ...

– **Mezinárodní smlouvy (MS)**

- MS ve smyslu **čl. 10 Ústavy nejsou** pramenem TPH, mají pouze před TrZ, ZSM, TOPOZ **přednost při aplikaci**, stanoví-li MS něco jiného; např. čl. 7/2 EÚLPZS, výj. ze zákazu retroaktivity k tíži pachatele x § 2/1 TrZ
- MS se vykládají podle zásad stanovených mezinárodním právem veřejným, nikoli vnitrostátním právem

– **Právní akty evropského práva (EP)**

- **sekundární** evropské právo (zejm. nařízení, směrnice ...) **není** pramenem TPH, nicméně toto právo má na TPH jistý **vliv** a **účinek**, to se projevuje v procesu **evropeizace vnitrostátního TPH** ..., tj. přenosem obsahu EP cestou jeho **transformací** a **implementací** do práva vnitrostátního
- **komunitarizační** tendence procesu evropeizace posíleny po vstupu **Lisabonské smlouvy** (smluv: SEU, SfEU) v platnost

■ 11. Trestní odpovědnost právnické osoby

- TOFO = tradiční v kontinentálním TPH (řím.: **SOCIETAS DELINQUERE NON POTEST** /společenství nemůže jednat deliktně/),
- TOPO průlom do tradice... (F, NI, Polsko, Slovinsko, Rakousko aj.),
- ČR = zamítnutý návrh zákona o TOPO a řízení proti nim (2004),
- aktuální řešení = zák. č. 418/2011 Sb. (TOPOZ), úč.:
1. 1. 2012
- obsahuje právní úpravu *hmotněprávní* a *procesněprávní*

■ Základy trestní odpovědnosti právnických osob v ČR

■ Trestný čin PO – základ trestní odpovědnosti

- kterýkoliv TČ podle TrZ taxativně uvedený v § 7 TOPOZ
- spáchaný jménem nebo v zájmu nebo v rámcí činnosti PO fyzickou osobou uvedenou v § 8 odst. 1 TOPOZ (a/ statutár ..., b/ manažer ..., c/ řídicí vlivná osoba ..., d/ zaměstnanec při plnění pracovních úkolů ...)
- přičítaný právnické osobě ve smyslu § 8 odst. 2 TOPOZ, např. zaměstnanec spáchá TČ, protože manažer neprovedl potřebnou kontrolu zaměstnance a neučinil opatření k odvrácení následků spáchaného TČ = § 294 TrZ – poškození ... životního prostředí
- překážkou přičítání TČ právnické osobě není:
 - nepodaří-li se zjistit konkrétního fyzického pachatele TČ
 - dopustí-li se fyzická osoba činu jinak trestného, za nějž sama trestně neodpovídá
- je nutno ODLIŠOVAT:
 - „přičitatelnost“ u osoby **právnické** a „příčetnost“ u osoby **fyzické**

- **PO – pachatel TČ** (§ 9/1 TOPOZ)
 - pachatelem TČ je PO, které lze příčítat poruchu nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v TOPOZ (§ 7, 8)
- **PO – účastník na TČ** (§ 9/2 TOPOZ)
 - PO, která užije k provedení činu jiné PO nebo FO (organizátorství, návod, pomoc)
 - nepřímé pachatelství
- **PO – spolupachatel TČ** (§ 9/3 věta druhá TOPOZ)
 - byl-li TČ spáchán společným jednáním více osob, z nichž alespoň jedna je PO, odpovídá každá z nich, jako by TČ spáchala sama
 - FO a PO mohou trestně odpovídat *souběžně* tj. *nezávisle* na sobě

- **Právní nástupce PO – pachatel TČ (§ 10 TOPOZ)**
 - TOPO přechází na všechny její právní nástupce
 - obdobně to platí v případě, že dojde ke zrušení PO po pravomocném skončení jejího trestního stíhání

- **Zánik trestní odpovědnosti PO**
 - účinná lítost (§ 11 TOPOZ)
 - netýká se TČ úplatkářství
 - promlčení TO (§ 12 TOPOZ / § 34 TrZ)